

जाहिरातींचे दर.
सालीक पायावर चौकशी
करावी.
व्यवसायक, अर्थ,
'दुर्गाधिस', पुणे २.

अर्थ

वर्गणीचे दर.
वार्षिक वर्गणी
रु. ४.
(टपाल हंडिल माफ)
किरकोळ अकास
एक आणा.

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।

—कौटिलीय अर्थशास्त्र.

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे.

वर्ष २

पुणे, बुधवार, तारीख २७ मे, १९३६.

अंक २२

श्री. न. गं. आपटे, बी. एजी. यांनी
चांगल्या फळापासून केलेले शुद्ध
रस व सरवते

मिळण्याचे मुख्य ठिकाण
महाराष्ट्र इंडस्ट्रियल को. एजन्सी पुणे २
व सर्व प्रमुख दुकाने
मंचईतः तांचे आरोग्यभुवन, गिरगांव व कोट.

शास्त्रशुद्ध पायावर काम करणारी, महाराष्ट्राची
प्रमुख प्राव्हिडंट विमा कं.
दि हिंद बेनिफिट सोसायटी लि.

च्या लोकप्रिय
प्रपंच पॉलिसीकरिता प्रचारक पाहिजेत.
माहितीसाठी लिहा.

किताब बिल्डिंग, बुधवार, पुणे.

सेक्रेटरी.

संजीवन हेअर टॉनिक

दारुणा (Dandruff), केंस गळणे व टकल यांवर
अनुभवीक उपाय. केंसांची वाढ करण्यास उत्कृष्ट साधन.
white oil पासून अलित. वाटली किं. १ रु. पो. व पं.
निगट. पुण्यांत नू. म. विद्यालय भांडार, येथे मिळेल.

संजीवन मॅन्युफॅक्चरिंग. कं. अमदावाद.

डॉन ऑफ इंडिया विमा कं. लि., पुणे

मध्यम वर्गातील
गृहेच्छ लोक

अत्यंत उपयोगी, फायदेशीर
व
सहज सुलभसाध्य

भाडेकरी-वरमालक-गृहयोजना

माहितीपत्रक मागवा व विमदार व्हा.
जनरल मॅनेजर

For All Medicinal Requisites

— TRY —

N. MAHADEV & Co.

DISPENSING CHEMISTS
AND
DRUGGISTS

City Post Office Corner, POONA २.

WANTED.

Influential and hard-working Agents At
Ahmednagar, Dhulia, Kolhapur, Nasik and
Poona for Sun Life Assurance Company of
Canada on liberal terms. Apply :—

The Manager,
Sun Life Assurance Company of Canada,
Hornby Road, Fort, BOMBAY.

माधव सोमण ब्रदर्स

आम्ही स्वतः तयार केलेली लुगडी व इतर पेटांचा
माल सान्नीलायक गिऱ्हाइकांस विकतो.

हुजूरपागेसमोर पुणे २.

S. B. JOSHI & Co.

ENGINEERS & CONTRACTORS

41 A, Bruce Street,
Bombay

716 Sadashiv Peth,
Poona City

विविध माहिती

मुंबई येथील आंवा प्रदर्शन

बाँबे प्रेसिडेन्सी फ्रूट ग्रोअर्स असोसिएशनच्या मार्फत हे प्रदर्शन भरणार असून त्यांत हिंडुस्थानांतील सर्व ठिकाणचे आंबे मांडतां येतील. प्रदर्शनांत कलमी फळांबरोबर सार्थी फळेंहि ठेवण्यास हरकत नाही. प्रत्येक जातीमधील उत्कृष्ट फळास पदक वक्षिस मिळेल. आंब्यापासून तयार केलेल्या पदार्थांसहि प्रदर्शनांत जागा आहे. त्याचप्रमाणे, आंब्यांचे पॅकिंग करण्याबद्दल चढाओढ लावण्यांत येईल. हे प्रदर्शन ता. ७ जून रोजी सुरू होऊन तीन दिवस चालेल.

खेडेगांवांत पोस्टाच्या सोई वाढणार

पोस्टाच्या सोईचा खेडोपाडींहि प्रसार करण्यासाठी हिंडुस्थान सरकारच्या यंदाचे अंदाजपत्रकांत दोन लक्ष रुपयांची तरतूद करण्यांत आली आहे. ज्या पोस्ट ऑफिसामुळे दरसाल १२० रुपयांची किंवा त्याहून ज्यास्त तूट येईल, अशी ऑफिसें बंद करण्याचे धोरण गेली पांच वर्षे अमलांत होतें. आतां पोस्ट सात्याच्या बजेटाची तोंडमिळवणी होत असल्याने ही तुटीची कमाल रकम २४० रुपये करण्यांत आली आहे. ह्या धोरणामुळे ज्यास्त पोस्ट ऑफिसें चालू रहातील.

जमशेदपूरच्या टाटा कंपनीमधील कामगार

टाटा आयर्न अँड स्टील कंपनीमधील कामगारांच्या रोजच्या हजेरीची सरासरी गेल्या वर्षी १८,१९९ इतकी होती. ह्यामध्ये कंत्राटदारांचे हाताखालील मजुरांचा समावेश केलेला नाही.

इंग्लंडमधील लोक कायदा पाळण्यांत ज्यास्त तत्पर झाले काय ?

जॉर्ज बादशहांच्या २५ वर्षांच्या कारकीर्दीमध्ये ग्रेटब्रिटनमधील तुरुंगांत कशी सुधारणा घडून आली, ह्याची माहिती खालील तुलनात्मक आंकडे देतील.

	वर्ष १९१०	वर्ष १९३४
निशाबाजीबद्दल तुरुंगाची शिक्षा	५४,४५२	६,८३८
तुरुंगांची संख्या	५६	२६
तुरुंगांत कैद्यांची आवक	१,८६,३९५	५६,४२५
रोजची सरासरी	२०,८२६	१२,२३८
लहान मुलांस तुरुंगाची शिक्षा	९,८९१	१,८९४

अमेरिकेची लोकसंख्या

अमेरिकेची आजची लोकसंख्या १२ कोटि ७५ लक्ष आहे, म्हणजे १९३० च्या च्या मानाने ४७३ लक्षांची तीमध्ये वाढ झाली.

साखरेच्या यंत्रसामुग्रीची आयात कमी झाली

१९३४-३५ साली एकूण १ कोटि ५ लक्ष रुपये किंमतीची साखर तयार करण्यास लागणारी यंत्रसामुग्री परदेशांतून हिंडुस्थानांत आली. गेल्या वर्षी (१९३५-३६ साली) ही आयात फक्त ६५ लक्ष रुपयांची झाली.

कराची येथील टेलिफोन एक्सचेंज

कराची येथील टेलिफोन एक्सचेंज अजून जुन्या पद्धतीचा आहे. त्या ऐवजी ऑटोमॅटिक एक्सचेंजची योजना चालू असून इमारतीचे बांधकाम वर्षअखेर पुरे होईल.

हिंडुस्थानांत मोटार लॉन्ग्यांची आयात

गेल्या वर्षी (१९३५-३६ मध्ये) हिंडुस्थानांत ८,४७६ मोटार लॉन्ग्यांची आयात झाली, त्यापैकी ५,०५१ गाड्या अमेरिकेंत तयार झाल्या होत्या व २,३३३ गाड्या कनेडियन होत्या. ग्रेटब्रिटनमधून फक्त ९८२ गाड्या आल्या.

हिंदी लोखंडाचा इंग्लंडमध्ये वाढता खप

गेल्या साली ग्रेट ब्रिटनमध्ये एकूण ८४,२५५ टन लोखंडाची आयात झाली, त्यापैकी ६७,०४१ टन लोखंड हिंदी होतें. चालू साली आतांपर्यंत हिंदी लोखंडाची इंग्लंडमध्ये होणारी निर्गत वाढत्या प्रमाणांत आहे.

संयुक्त प्रांतांतले साखरेचे कारखाने

संयुक्त प्रांतांत १९३२ मध्ये 'व्हॅक्वुअम पॅन' पद्धतीचे साखरेचे कारखाने फक्त ३३ होते. त्यांची संख्या आतां ६५ वर गेली असून त्यांचे एकूण वार्षिक उत्पादन ३ लक्ष टन इतके झाले आहे.

चीन देशांत रिझर्व्ह बँकेची स्थापना

चीनमध्ये मध्यवर्ती रिझर्व्ह बँक स्थापन करण्याचे तेथील सरकारने निश्चित केले असून त्या संघांतली पूर्व तयारी पूर्ण झाली आहे.

हिंडुस्थान सरकारचे नवे कर्ज

हिंडुस्थान सरकारने २३ टक्के दराचे १२ कोटि रुपयांचे कर्ज उभारण्याचे ठरविले असून त्याचे अर्ज स्वीकारण्याची मुदत मंगळवार ता. २६ रोजी संपली. कर्जावरील व्याज करमाफ नाही. परतफेड १ जून १९५२ रोजी हमखास होईल परंतु १ जून १९४८ नंतर ती केव्हांहि करण्याचा हक्क सरकारने राखून ठेवला आहे.

मुंबई शहरांतल पुतळे

मुंबई शहरांत एकूण १०६ पुतळे, अर्धपुतळे व स्मारक-स्तंभ आहेत. ह्यापैकी ४३ पुतळ्यांची व्यवस्था म्युनिसिपॅलिटी पहाते व ४४ पुतळे मुंबई सरकारच्या पी. डब्ल्यू. डी. चे देखरेखीखाली आहेत.

जपानी सुताची इंग्लंडमध्ये आयात

जपानमधून कपाशीच्या सुताची इंग्लंडमध्ये निर्गत वाढत्या प्रमाणावर होऊ लागली आहे. १९३४ साली २३ कोटि पौंड वजनाचे जपानी सूत इंग्लंडमध्ये आले; १९३५ मध्ये हा आकडा ३३ कोटींवर गेला.

मुंबई, बंदरांतून सोन्याची साप्ताहिक निर्गत

	रुपये किंमत
ता. १६ मे रोजी पुरा झालेला आठवडा	३६,२०,८९५
ता. २३ मे रोजी पुरा झालेला आठवडा	७०,८६,६०१
ता. २१ सप्टेंबर १९३१ ते २३ मे १९३६ अखेर	२,७०,६९,५८,२८४

अनुक्रमणिका.

पृष्ठ	पृष्ठ
१ विविध माहिती ... २६०	मिळणार !—हिंदुस्थान
२ सहकारी चळवळ आणि रिझर्व्ह बँक... २६१	सरकारचे नवे कर्ज
३ स्फुट विचार ... २६२	उच्च शिक्षणाची सोय
येत्या प्रांतिक निवडणुकींची पूर्वतयारी—मल- बैचित्र आणि लोक- शिक्षण—लोकमतांत	आणि विद्यार्थ्यांची वाढती संख्या ... २६५
सळवळ-पंडित जवाहिर- लाल ह्यांची घोषणा व उत्तर-प्रत्युत्तर—ब्राह्म- णांची आर्थिक परिषद- तोंडाएवढा मांडा कसा	५ सहकारी चळवळ ... २६६
	६ आल्बर्टमधला आर्थिक प्रयोग ... २६७
	७ देवधर स्मारक फंड २६८
	८ मॅनेजिंग एजन्सी पद्धत २६८
	९ यंत्रसामुग्रीची हिंदुस्था- नांत आयात ... २६८
	१० निवडक बाजारभाव २६९

अर्थ

बुधवार, ता. २७ मे, १९३६

सहकारी चळवळ आणि रिझर्व्ह बँक

जमीन महाणाच्या बँका

सहकारी चळवळीसंबंधाने मि. डार्लिंग ह्यांनी गोळा केलेली माहिती आणि काढलेली अनुमाने सहकारी कार्यकर्त्यांपुढे असली म्हणजे त्यांस परिस्थिति अजमावण्याचे व स्वतःचे मत बनवण्याचे उत्कृष्ट साधन उपलब्ध झाले असते. चळवळीच्या प्रगतीविषयी प्रांतिक सरकारांवर विशेष जबाबदारी आहे ह्यांत शंका नाही आणि मि. डार्लिंग ह्यांच्या रिपोर्टाबाबत त्यांचा अभिप्राय मिळवण्याचा रिझर्व्ह बँकेने यत्न करणे वाजवी आहे. तथापि, ह्या जबाबदारीचा वाढता भाग सहकारी कार्यकर्त्यांवर टाकण्याचे धोरण आजपर्यंत योग्य रीतीने अंगीकारले न गेल्यामुळे चळवळीस यावी तशी बळकटी आलेली नाही ही गोष्ट प्रस्तुत प्रकरणां ध्यानांत ठेवण्यासारखी आहे. नाही तर, प्रांतिक सहकारी बँका व त्यांचेमार्फत इतर सहकारी संस्था ह्यांची साखळी रिझर्व्ह बँकेशी जोडावयाची असता त्यांचेविषयी व्यक्त झालेला अभिप्राय आणि केलेल्या सूचना ह्यांची माहिती सदरहु संस्थांमधील कार्यकर्त्यांस पुरवली जाऊ नये असा प्रकार घडलाच नसता. ह्या कारणाने सहकारी संस्थां दूरदर्शी, व्यापक व व्यावहारिक धोरण निश्चित करण्याची संधि व तद्वारा मिळणारे शिक्षण ह्यांस कार्यकर्ते मुकले आहेत. स्वतःच्या हितानहिताची जाणीव ठेवून आपल्या हिमतीवर संस्था चालविणे हे सहकारी जनतेचे मुख्य ध्येय आणि कार्य आहे. मि. डार्लिंग ह्यांचा रिपोर्ट ह्यांस विचार करण्यास योग्य वेळी मिळाला नाही ही गोष्ट त्या ध्येयास व कार्यास परिपोषक नाही.

रिझर्व्ह बँक सहकारी बँकांस कोणत्या तऱ्हेची मदत करणार ? “इंडियन फिनॅन्स” मधील लेखकाने ह्या प्रश्नाचे उत्तर दिले आहे, ते मननीय आहे—“अनेक प्रांतांत सहकारी चळवळीची पीछेहाट

झाली आहे. कांहींमध्ये तर तिचा बोजवारा उडाला आहे; असल्या प्रांतांत सहकारी बँकांस रिझर्व्ह बँकेकडून सहाय मिळणे अशक्य आहे. तेथे सहकारी चळवळ सावरून धरण्याचा प्रयत्न निश्चयाने व योजनात्मक पद्धतीने झाला पाहिजे; आणि त्या कामी रिझर्व्ह बँकेचा सहाय व सहकार्य ही मिळू शकतील. ज्या प्रांतांतील सहकारी बँका चांगल्या स्थितीत आहेत तेथे त्यांस पैशाची अडचण भासत नाही आणि तो पुरवण्याचा प्रश्न उद्भवत नाही. ह्या बँकांजवळ पैसा पडून आहे आणि त्याचा विनियोग करण्याची अडचण त्यांस भासत आहे; अशी परिस्थिति आजमितीस मद्रास, मुंबई आणि पंजाब ह्या प्रांतांमध्ये आहे. ह्यावरून असा निष्कर्ष निघतो की, जेथे सहकारी बँका ढबघाईच्या स्थितीत आहेत, तेथे रिझर्व्ह बँकेने त्यांस सहाय देऊ नये आणि ज्या प्रांतांत त्यांची सुस्थिति आहे त्या प्रांतांत त्यांस रिझर्व्ह बँकेच्या सहायाची जरूर नाही. शेतीच्या धंद्यास पैसा पुरवावयाचा तो रिझर्व्ह बँकेस जोडलेल्या लहान बँकांस पुरवतां येईल आणि त्यांनी शेतीच्या मालाच्या तारणावर तात्पुरती कर्जे दिली पाहिजेत. सहकारी चळवळीच्या कक्षेबाहेरील क्षेत्रांत हे काम रिझर्व्ह बँकेस लहान व्यापारी बँकांमार्फत करतां येईल. कोणत्या व्यापारी बँकांस पैसा पुरवावयाचा हे रिझर्व्ह बँकेने चौकशी व पारख करून ठरवले पाहिजे.”

वर निर्दिष्ट केलेल्या लेखकाच्या मताप्रमाणे अल्प मुदतीची कर्जे देण्याचे कामी रिझर्व्ह बँकेस सहकारी चळवळीत प्रस्तुत मुळीच वाव नाही, तथापि लांब मुदतीच्या जमीन तारण महाणावरील कर्जांचे बाबतीत त्या बँकेस थोडेबहुत सहाय देतां येण्यासारखे आहे, असे त्याचे मत आहे. शेतकऱ्यांच्या डोक्यावरचा जुन्या कर्जाचा बोजा कायम आहे तोपर्यंत अल्प मुदतीच्या कर्जांचा त्यास उपयोग नाही. ह्या दृष्टीने जमीन महाणाच्या बँकांचे महत्त्व विशेष आहे. ह्या जाणीवेने मद्रास, पंजाब व मुंबई ह्या प्रांतांत असल्या संस्थांचे कार्य मोठ्या प्रमाणांत चालू करण्यांत आले आहे. डिव्हेंचर्सच्या स्वरूपांत स्वस्त व्याजाच्या दराने पैसा उभारण्याची आवश्यकता त्यांस विशेष भासते. प्रांतिक सरकारांनी ह्या कर्जांच्या मुदलाची व व्याजाची हमी घेतली आहे म्हणून पैसा उभारण्याचे काम बरेच सुकर झाले आहे. मद्रास इलाख्यांत ५३ ते ६ टक्के व्याजाच्या दराने जमीन महाणाच्या बँकेने प्रारंभी पैसा उभारला, पण अलीकडे व्याजाचा दर सरसकट ३३ टक्क्यांपर्यंत उतरवण्यांत आला आहे. ह्या बाबतीत रिझर्व्ह बँकेचे सहाय उपयोगी पडले असल्याचे सांगतात. पैशाचा बाजारांतील व्यवहारांच्या पद्धतीशी विशेष परिचय नसल्याकारणाने किफायतशीरपणाने डिव्हेंचर्सच्या साधनाने पैसे कसे उभे करावे हे जमीन महाणाच्या बँकांस नीट समजत नाही आणि त्या बाबतीत रिझर्व्ह बँकेच्या तज्ज्ञांचा सहाय उपयोगी पडेल अशी अपेक्षा आहे. कर्जांक दिलेल्या रकमांची परतफेड होत जाईल तेव्हा दरवर्षी जमा झालेल्या मुदलामधून डिव्हेंचर्सचे पैसे चिठ्ठ्या टाकून त्यांत नांव निघेल त्याप्रमाणे देऊन टाकण्याची बँकांची व्यवस्था अनुचित आहे, कारण तिचे योगाने डिव्हेंचर्सचा बाजारभाव चढत नाही आणि ह्या रीतीने व्याजाचा दर उतरत नाही अशी टीका केली जात आहे. ह्या एवजी म्युनिसिपलिट्या व पोर्ट ट्रस्ट्स वसूल झालेल्या मुदलाचा एक निधि बनवतात, त्याचे अनुकरण जमीन महाणाच्या बँकांनी करावे अशी सूचना पुढे मांडण्यांत आली आहे,

ती विचार करण्याजोगी आहे. रोख्यांत नमूद असलेली रकम केव्हाहि परत घेणे भाग पडेल ही भीती नाहीशी झाली असता डिबेंचर्स मध्ये पैसे गुंतवण्याची लोकांची प्रवृत्ति वाढेल आणि डिबेंचर्सचे बाजारभाव चढून बँकांनी काढावयाच्या कर्जावरील व्याजाचा दर उतरेल आणि त्यांचा फायदा होईल, अशी वरील सूचनेच्या मुळाशी कल्पना आहे. महिनानुमहिन डिबेंचर्स काढीत बसल्याने त्यांचा बाजारभाव वर जाण्याच्या मार्गात अडथळा येतो. त्यापेक्षा बँडोवेळ लागणाऱ्या रकमा रिझर्व बँकेकडून कर्जाऊ घेऊन पैशांच्या बाजाराची परिस्थिति अनुकूल होतांच डिबेंचर्स काढण्याचे धोरण स्वीकारले गेल्यास वरील प्रकारचा अडथळा येणार नाही, डिबेंचर्सचे बाजारभाव चढीचे रहातील व व्याजाचे दर जमीन गहाणाच्या बँकांच्या दृष्टीने सोयीचे होतील. ह्या कार्या रिझर्व बँकेने सहाय देणे योग्य व इष्ट होईल. बँक ऑफ इंग्लंडचे धोरण त्या प्रकारचे असते व त्याचा कित्ता हिंदुस्थानांत गिरवला जाणे अगत्याचे आहे. प्रांतिक सरकारांचा व रिझर्व बँकेचाहि पाठिंबा जमीन गहाणाच्या बँकांस आहे असे लोकांस दिसेल तर त्यांचा विश्वास ह्या संस्थांवर अधिक दृढ होऊन त्यांचे कार्य सुकर होईल. कर्ज देणे व त्यासाठी लागणारा पैसा खुल्या बाजारांत उभा करणे ह्या दोन्ही बाबतीत व्याजाचे दर शक्य तितके हलके असणे हे जमीन गहाणाच्या बँकांच्या दृष्टीने अत्यंत महत्त्वाचे आहे. म्हणून ह्या संस्था आणि रिझर्व बँक यांचे पूर्ण सहकारित्व होणे आवश्यक आहे.

स्फुट विचार

येत्या प्रांतिक निवडणुकीची पूर्वतयारी

हिंदुस्थानांत सध्याचा काळ राजकीय, आर्थिक, सामाजिक व सांस्कृतिक कल्पनांच्या झगड्याचा आहे. नवीन राज्यघटनेस अनुसरून प्रांतिक कायदेमंडळांच्या निवडणुकी जसजशा जवळ येतील तसतसा हा झगडा अधिकाधिक रंगणार आहे. आमच्या देशांतली परिस्थिति काहीशी फ्रान्स सारखी असून ग्रेट ब्रिटनमध्ये ज्याप्रमाणे काँग्रेसव्हॅटिंह, लिबरल व लेबर असे तीनच प्रमुख पक्ष आहेत तशी वस्तुस्थिति येथे नाही आणि आमचेकडे बहुतेक प्रांतांत अनेक पक्षोपपक्ष व गट ह्यांची गर्दी आहे. येथील प्रांतिक कायदेमंडळांची घटनाहि असल्या बारभाईस पोषक आहे आणि स्वतंत्र मतदारसंघांमुळे पक्षांचा व गटांचा गोंधळ विशेषच माजण्याचा संभव दिसत आहे. कायदेमंडळांच्या निवडणुकी जनतेस नागरिकत्वाचे आणि सार्वजनिक हिताच्या प्रश्नांचे शिक्षण देण्याचे कामी उपयुक्त होत असतात, हा त्यांचा एक प्रकारचा फायदा आहे, असे म्हणण्यास प्रत्येकाय नाही. मतदारांचा पाठिंबा मिळवण्यासाठी भिन्न भिन्न पक्षांच्या उमेदवारांस, आपण निवडून आल्यास कोणत्या सुधारणा घडवून आणू आणि कोणत्या प्रकारचे धोरण उचलून घरू ह्याविषयी माहिती व आश्वासने याची लागतात. नवीन राज्यघटनेच्या कायद्यांन्वये विशिष्ट मर्यादित प्रांतिक स्वायत्तता स्थापन व्हावयाची असून कायदेमंडळांत जनतेने निवडलेल्या लोकांचे पूर्ण प्राबल्य रहावयाचे आहे. लोकनियुक्त सभासदांमधूनच कार्यकारी प्रधानमंडळे निवडली जातील आणि सरकारी व सरकारनियुक्त सभासद ह्यांस कायदेमंडळांत पूर्वीप्रमाणे स्थान मिळणार नाही. ह्या कारणाने येत्या निवडणुकीस विशेष महत्त्व प्राप्त होणार आहे. कायदेमंडळांत जाऊ नये असे म्हणणारा पक्ष सध्या अस्तित्वांत नाही, आणि प्रधानकांच्या

जागा संधि मिळाल्यास स्वीकारून राज्यशकट हाकण्यास सहाय करणे योग्य आहे किंवा कसे ह्याविषयी काही लोकांमध्ये वाद व शंका असली तरी येत्या निवडणुकीत भाग घेऊन तांत आपल्या विचारांचे अधिकाधिक सभासद निवडून आणावे ह्याबद्दलची स्वतःपट प्रत्येक पक्ष आणि गट करणार आहे. ह्यामुळे येत्या निवडणुकीचे महत्त्व ज्यास्तच वाढावयाचे आहे.

मतवैचित्र्य आणि लोकाशिक्षण

आपल्या पक्षाचे किंवा गटाचे ज्यास्तच ज्यास्त सभासद निवडून यावे असा प्रयत्न त्यांपैकी प्रत्येक करीत असतो आणि त्याकरिता मतदारांस आकर्षण्यासाठी मोहक कार्यक्रम पुढे मांडतो. निवडणुकीचे पूर्वी दिलेली वचने पुढे पुरी होतातच असे नाही आणि त्या वेळची घोषणा, जाहीरनामे, भाषणे, ह्यांत अतिशयोक्तीचाहि भाग मोठा असतो. आपल्या मालांचे प्रदर्शन करून त्याकडे गिऱ्हाईके खेचण्यास डुकानदार ज्या युक्त्या लढवतात, त्याच मासल्याच्या कल्प्या निवडणुकीच्या माहितीत सर्व पक्ष उपयोगांत आणतात, असा चोहोंकडचा अनुभव आहे. बदलणाऱ्या परिस्थितीत आपण सरकारच्या धोरणास अमूक प्रकारचे वळण लावण्याची स्वतःपट करू व त्या मार्गाने आर्थिक व सामाजिक उन्नति घडवून आणू असे अभिवचन प्रत्येक पक्ष देत असतो, आणि आपल्या विचारांशी जुळणारा कार्यक्रम पुढे मांडणाऱ्या उमेदवारांस पाठिंबा देण्याची संधी मतदारांस मिळते. ग्रेट ब्रिटनमध्ये आज लिबरल तर उया काँग्रेसव्हॅटिंह आणि परवां कामकरी पक्ष ह्याची निवडणुकीत सरशी होऊन त्यास कायदेमंडळांत मताधिक्य व वर्चस्व प्राप्त होते व सरकारी धोरणास बदलती दिशा लागते, ह्याचे कारण, जनतेच्या मतांत, परिस्थिति व तिच्या सुधारणेसाठी पक्षोपपक्षांनी सुचवलेले उपाय ह्यांचे योगाने होणारा फेरबदल हे आहे. हिंदुस्थानांत मतदारसंघ खुले नसून जातिविशिष्ट असल्याने जनतेस निवडणुकीत मिळणारे शिक्षण व त्यामुळे होणारे आंदोलन ह्या गोष्टी अत्यंत मर्यादित स्वरूपांत घडून येणे अपरिहार्य आहे. तरीहि, निवडणुकीपूर्वीच्या दंगलीत मतभेद व विचार-वैचित्र्य ह्यांचे कमी-अधिक प्रमाणांत सार्वत्रिक प्रदर्शन झाल्यावांचून रहावयाचे नाही. मतदारांस स्वतःच्या वाजूस वळवण्याच्या चळवळीस प्रारंभ आतां होत असून त्यासाठी परिषदा व सभा भरवण्याचा उपक्रम चालू झाला आहे. त्यांमध्ये आर्थिक, सामाजिक, राजकीय इत्यादि विविध मतांची घोषणा होत असून पुढे व्हावयाच्या निवडणुकीच्या स्वरूपाची थोडीबहुत कल्पना त्यांवरून घेऊ लागली आहे.

लोकमतांत खळबळ

देशाची राजकीय, आर्थिक व सामाजिक घटना ह्यांविषयीचा ध्येयवाद, शेती, उद्योगधंदे व शिक्षण ह्यांचे बाबतीतले धोरण, जमीनधाऱ्यांची व शेतसाऱ्यांची पद्धति, करांचा बोजा, शेतकऱ्यांचे ऋणविमोचन, भांडवलवाले व मजूर ह्यांचे परस्पर-संबंध, सामाजिक चालीरीतींमध्ये इष्ट वाटत असलेल्या सुधारणा कायद्याने घडवून आणण्याच्या योजना, इत्यादि अनेक बाबींचा अंतर्भाव पक्षोपपक्ष व त्यांचे प्रतिनिधि यांच्या घोषणा व भाषणे ह्यांमध्ये होईल. वरील प्रश्न जनतेस जिऱ्हाळ्याचे वाटतात आणि सध्याच्या आर्थिक हलासीतून व मंदीमधून आपणांस बाहेर काढण्याच,

यत्न कायदेमंडळांत शिरणाऱ्या उमेदवारांनी करावा अशी इच्छा मतदारांची स्वाभाविकपणे असणार. निवडणुकीच्या धामधुर्मांत जनतेच्या शिक्षणाची संधी उत्पन्न होईल, तिचा योग्य फायदा सर्वांनी घेणे अगत्याचें आहे. जाहीर रीतीने होणाऱ्या वादविवादांतूनच सत्याचें ज्ञान मिळण्याचें साधन लोकांस उपलब्ध होतें. निवडणुकीच्या धामधुर्मांत भ्रामक युक्तिवाद आणि अनिष्ट प्रकारची टीका ह्यांची धूळ उडते ही गोष्ट खरी आहे. तथापि, विविध मतांच्या गलबल्यांतच इष्टानिष्ट व ग्राह्याग्राह्य विचारांची निवड करण्याची संवय जनतेनें स्वतःस लावून घेतली पाहिजे. सध्याच्या काळांत सामाजिक व आर्थिक जीवनाशी कायद्याचा व कार्यकारी सरकारचा निकट संबंध येतो, या कारणाने कायदेमंडळाच्या सभासदांची निवडणूक विशेष महत्त्वाची होऊन बसली आहे. ह्यापुढे हिंदू सनातन्यांपासून तों नवमतवाद्यांपर्यंत भिन्नभिन्न विचारांच्या गटांमध्ये खळबळ माजून रहावी ह्यांत आश्चर्य नाही. ह्याचें एक उदाहरण म्हणून वऱ्हाड प्रांतीय वर्णाश्रम स्वराज्य संघाची परिषद चालू महिनाअखेर भरणार आहे, तिच्या संबंधांत प्रसिद्ध झालेल्या पत्रकाचा निर्देश करतां येईल:— “ पाश्चात्य संस्कृतीनें दिपून अनेक विद्वान् म्हणविणारे समाजनेते तत्कालिक एकांगी आमिषांस भुलून परकीय सत्तेच्या आश्रयाने सर्व समाजास पाश्चात्य वळणावर नेण्याचा कसून यत्न करीत आहेत. या यत्नाचा आमच्या धर्मावर, संस्कृतीवर आणि शेवटी समाजावर काय परिणाम होईल इकडे त्यांचें लक्ष नाही. उदाहरणार्थ, आमच्या वैवाहिक व्यवस्थेंत घोटाळा माजवणारा सारडा कायदा अधिक कडक करण्याचा यत्न होत आहे..... सारांश, आज आम्हीं राजकीय आणि आर्थिक दृष्टीनें पारतंत्र्य आणि विपत्ति भोगित आहोंत ... यास्तव आतां औदासीन्य, अनास्था अथवा जीवनाच्या शुद्ध सुखाचा लाभ टाकून ह्या परिस्थितीतून बाहेर पडण्याचा हरतऱ्हेनें यत्न करणें अत्यंत आवश्यक झालें आहे. ”

पंडित जवाहिरलाल ह्यांची घोषणा व उत्तर-प्रत्युत्तर

पुराण मताभिमान्यांची भूमिका एका टोकास व नवमतवाद्यांचे ध्येय दुसऱ्या टोकास आणि त्यांच्या मध्यभागी विचारांच्या अनेक छटा असा प्रकार हिंदुस्थानाच्या समाजकारणांत, अर्थकारणांत व राजकारणांत दिसून येत आहे. आपली समाजसत्तावादात्मक वाजू पंडित जवाहिरलाल नेहरू ह्यांनी लखनौच्या राष्ट्रीय सभेच्या व्यासपीठावरून अध्यक्षीय भाषणांत मांडली आणि गेल्या आठवड्यांत मुंबईमध्ये अनेक भाषणांत स्पष्ट करून दाखविली. समाजसत्तावादाच्या आत्यंतिक ध्येयास अनुसरून साजगी मालमत्तेवरील वैयक्तिक हक्क नष्ट झाला पाहिजे आणि केवळ श्रमजीवी वर्गाच्या हातांत आर्थिक व राजकीय सत्ता एकत्रित झाली पाहिजे हें ध्येय पुढे ठेवून हिंदुस्थानातील जनतेनें चळवळ करावी, तरच ह्या देशाचा तरणोपाय आहे असें पंडितजींचें मत आहे आणि ते त्यांनीं असंदिग्ध रीतीनें पुढे मांडलें आहे. हें ध्येय आपण आज कोणावर लादूं इच्छित नाही आणि शकत नाही ही गोष्ट त्यांनीं स्पष्ट केली आहे, पण त्याची कास धरणें मात्र हिंदी लोकांस अपरिहार्य आहे असें त्यांचें मत आहे. आर्थिक व सामाजिक क्रांति-प्रवर्तक विचार त्यांनीं अनेकवार ठासून व्यक्त केले असतां त्यांस विरोधात्मक जबाब मिळणें हें ओघानेंच प्राप्त झालें. पंडितजींच्या इतक्याच प्रांजलपणानें मुंब-

इच्या एडवोस प्रमुख धंदेवाल्यांनीं एक पत्रक प्रसिद्ध करून समाजसत्तावादाचा त्यांचा प्रचार देशास हानिकारक होणार असल्याविषयी अभिप्राय व्यक्त केला आहे. आत्यंतिक समाजसत्तावादाबरोबर वर्ग-कलह, आर्थिक प्रगतीची पीछेहाट आणि विचाराच्या स्वातंत्र्याचा नाश ह्या गोष्टी येतात आणि त्यांचें बीज हिंदुस्थानांत पेरणें आत्मघातकीपणाचें आहे असा ह्या एकवीस पुढ्यांच्या उतराचा आशय आहे. ह्यावर मुंबईतील कांहीं प्रमुख व्यापारी व पंडित जवाहिरलाल ह्यांनीं परस्परांस आश्वासनें दिली आहेत, त्यांवरून समाजसत्तावादाच्या भरमसाट प्रचाराच्या दुष्परिणामाची जाणीव दोन्ही पक्षांस झाली असल्याचें उघड होत आहे. रेलवेजची सरकारी मालकी, जमीनधाऱ्याची पद्धति, सावकार आणि कामकरी ह्यांच्या विषयीचे कायदे इत्यादि बाबतींत समाजसत्तावादाची मूलतत्वे या देशांत ह्या पूर्वीच अंगिकारण्यांत आली आहेत. समाजसत्तावादाचा उत्कट प्रचार ह्या देशांत नवा असला तरी त्यांतला पूर्वपक्ष व उत्तरपक्ष ह्यांचा वाद युरोपांत जुनाच आहे. इतर राष्ट्रांनीं तो वाद पचनी पाडला आहे. हिंदुस्थानांतल्या जनतेनें त्यांत ग्राह्यांस असेल तेवढा घेऊन, आपल्या आर्थिक व सामाजिक घटनेंत त्याचा अंतर्भाव करावयाचा आहे. समाजसत्तावादास, तो रामबाण उपाय आहे म्हणून, डोक्यावर घेऊन नाचणें किंवा त्याच्या उच्चाराचीहि भीति बाळगणें ह्या दोन्ही गोष्टी अयोग्य आहेत. बाहेरचे राष्ट्र, मग ते रशिया असो किंवा जर्मनी असो, त्याची हुबहुब नकळ येथें उठवूं पहाणें अव्यावहारिकपणाचें व अदूरदर्शित्वाचें लक्षण आहे. आपल्या देशांतल्या विशिष्ट परिस्थितीस अनुलक्षून संबंध राष्ट्राच्या प्रगतीस परिपोषक होईल असेंच धोरण येथें स्वीकारलें जाणें उचित आहे. वर निर्दिष्ट केलेल्या वादाचा प्रतिध्वनी निवडणुकीच्या दंगलींत ऐकूं यावयाचा असून जनतेनें त्याचा सावधान चिंतनें व विवेकी बुद्धीनें समाचार घेतला पाहिजे.

ब्राह्मणांची आर्थिक परिषद

समाजांतील कोणत्याहि वर्गातील किंवा गटांतील लोकांनीं आपल्या आर्थिक व सामाजिक हिताच्या प्रश्नांचा विचार स्वतंत्रपणानें आणि तुटक रीतीनें करणें हिंदुस्थानाच्या व विशेषकरून महाराष्ट्राच्या सध्याच्या परिस्थितीत अपरिहार्य होतें तेव्हां दान महत्त्वाच्या गोष्टींसंबंधानें योग्य खबरदारी घेणें अगत्याचें असतें. अशा प्रकारचा तुटकपणाचा प्रयत्न सामाजिक व राष्ट्रीय संसाराच्या एकजीवित्वास बाधक होणार नाही अशी काळजी कार्यकर्त्यांनीं अवश्य घेतली पाहिजे. त्याचप्रमाणें, लहानसहान वर्गाचे व गटांचे स्वोन्नतीविषयीचे कार्यक्रम केवळ जात्यभिमानासारख्या भावनेवर आधारले जाण्याचा संभव असल्यामुळे ते व्यावहारिकत्वाच्या तत्त्वाचे कसोटीस उतरले पाहिजेत असा त्यांचा कटाक्ष असणें आवश्यक आहे. निरनिराळ्या सामाजिक गटांनीं विलग रीतीनें स्वतःच्या शैक्षणिक व सांस्कृतिक प्रगतीचा कार्यक्रम पार पाडला तर तसलें त्रिशिष्टीकरण राष्ट्रहितास विघातक होईलच असें नाही आणि त्याचा सामाजिक व राष्ट्रीय एकीकरणाशी मेळ घालणेंहि शक्य आहे. तथापि, आर्थिक क्षेत्रामध्ये केले जाणारे ह्या प्रकारचे यत्न आधीच दुभंगलेल्या आमच्या समाजाच्या ठिकठिका उडवल्या वांचून रहाणार नाहीत आणि अव्यवहारिकत्वाच्या

दोषामुळे ते यशस्वी होणारही नाहीत. पुण्यास गेल्या आठवड्यांत भरलेल्या ब्राह्मण आर्थिक परिषदेत जी भाषणे झाली व जे ठराव मंजूर झाले, त्यांस वर नमूद केलेली कसोटी लावली गेली पाहिजे. ब्राह्मण समाज हा आज विशिष्ट धंदा करणारा एकजीवी वर्ग राहिलेला नाही. त्यामध्ये व्यवसाय-विविधता दोन-तीनशे वर्षांपूर्वीच उत्पन्न झालेली आहे. असा कोणताही उद्योग नाही की, जो ब्राह्मण करीत नाहीत आणि असा कोणताही नवा आचार आणि विचार नाही की, जो त्यांपैकी अनेकांनी उचललेला नाही, अशी आजची स्थिति आहे. सरकारी व निम-सरकारी नोकरीचा पूर्वीचा धोपटमार्ग बंद झाला असता ब्राह्मण तरुणांस स्वतंत्र उद्योग-धंदे व व्यापार ह्यांचा मार्ग मोकळा करून कसा द्यावा हा त्या समाजापुढे अवघड प्रश्न असून व्यावसायिक मनोवृत्तीस प्रोत्साहन, व्यावहारिक शिक्षण, औद्योगिक बावतीतला योग्य सल्ला इत्यादि प्रकारची मदत देण्याचे कार्य पुढ्यांतून करण्याचे ठरवणे उचित आणि इष्ट होईल. पण ह्याच्या पलिकडे जाऊन जातिविशिष्ट धंदे व व्यवसाय काढण्याचा उपक्रम करणे हे सर्वथा अव्यवहार्य, अयोग्य आणि हानिकारक होईल हे स्पष्टपणे सांगणे जरूर आहे. ब्राह्मण आर्थिक परिषदेचे नेते विधायक कार्यक्रम हातांत घेतील तेव्हा त्यांनी अत्यंत जपून पाऊल टाकले पाहिजे. नाही तर भाषणे हवेमध्ये जाऊन प्रत्यक्ष हातांत कांहींच पडावयाचे नाही.

“ तोंडा एवढा मांडा ” कसा मिळणार ?

वरील विषयाचे विवेचन अधिक स्पष्ट होण्याकरिता आणखी चार शब्द लिहिणे आवश्यक वाटते. आर्थिक हलासी आणि बेकारी सर्वांस भोवत असली तरी संसाराच्या दारांत उभ्या असलेल्या तरुणांस ती विशेष जाचक होत आहे. पिढीजात धंदा सोडून दुसरा उद्योग हाती घेण्याचा प्रसंग ज्यांच्यावर येतो असे कमी-अधिक शिकलेले सर्व जातीचे लोक ह्या वर्गांत मोडतात. ब्राह्मणांशिवाय इतर वर्गांस नोकऱ्यांचा मार्ग आज मोकळा आहे, पण त्यांमधील सुशिक्षितांची संख्या वाढत जाईल त्या मानाने नोकऱ्यांचा पुरवठा कमी पडून पोटाच्या व्यवसायाचा प्रश्न उद्यां त्यांचेही बावतीत विकट होणार आहे. अनेक पिढ्या परिचयाच्या झालेल्या व्यवसायांचे मार्ग बंद झाल्याने किंवा त्यांत अतोनात गर्दी उडाल्याकारणाने सर्व जातींचा व त्यांमध्ये ब्राह्मणांचा कोंडमारा होऊन ती कोंडी फोडणे ह्या वर्गांस अगत्याचे व निकडीचे वाटत आहे हे स्वाभाविक आहे आणि संक्रमण कालांत पोटाचा उद्योग पहाण्याचे सामर्थ्य तरुणांत उत्पन्न व्हावे म्हणून त्यांनी सामुदायिक उपाय योजावे हे समयोचित आहे. तथापि, तरुणांस धंदा द्यावयाचा तो आर्थिक तत्वांस अनुसरूनच यशस्वी होईल हे विसरून चालावयाचे नाही. बाजारभाव आणि गिऱ्हाइकी कोणत्याही जातीच्या किंवा वर्गाच्या भावनेने किंवा इच्छेने ठरत नसते. बाजारांत चढाओढीने निश्चित होणाऱ्या किंमतीस आणि योग्य नफा उरलेला अशा बेताने प्रत्येक धंद्यांतला विविध जातींच्या व पेशांच्या गिऱ्हाइकांस माल विकणे परवडले पाहिजे. व्यापारी, धंदेवाला किंवा कामकरी ह्यास तो ब्राह्मण म्हणून बाजारांत किफायतशीर भाव अथवा मजूरी मिळणार नाही. नुसत्या ब्राह्मण गिऱ्हाइकांवर त्यास विसंबतां येणार नाही.

किंवा सोयीचे व सुखाचे काम मिळणार नाही. त्याहिपेक्षा महत्त्वाची गोष्ट अशी आहे की आज समाजांत जन्माने जात ठरते, धंदा ठरत नाही. एकाच धंद्यांत अनेक जातींचे लोक कामे करताना आपण पहातो आणि नवीन नवीन व्यवसाय निघत असतां ही प्रवृत्ति बळावत जाणार आहे. शिवणकाम, हरतचेची दुकानदारी आणि विविध प्रकारचा व्यापार ह्यांमध्ये सर्व जातींची माणसे खांद्यास खांद्या लावून कामे करीत आहेत. अलीकडला बोलपटाचा धंदा घेतला तर त्यांत हे मिश्रण उत्कृष्ट रीतीने पहावयास सांपडते. धंद्यांतली व गिऱ्हाइकांमधील ही जातींची गलत ध्यानांत ठेवूनच भिन्न भिन्न वर्गांतल्या लोकांनी आर्थिक कार्यक्रम आखला पाहिजे. व्यापारांत व उद्योगधंद्यांत सवता सुभा अनिष्ट व अशक्य आहे आणि त्यांचे बावतीत कोणत्याही जातीस स्वतः पुरता मर्यादित असा खात्रीचा, सवलतीचा व सुखाचा ‘ तोंडा एवढा मांडा ’ मिळावयाचा नाही. बाजाराच्या शर्यतींत सर्व घोडे सारखे. शर्यतीत घालण्यापूर्वी त्यांची वाटेल तेवढी तयारी करा, पण यश त्यांच्या गुणांवर अवलंबून राहिले.

हिंदुस्थान सरकारचे नवे कर्जे

“ चालू सालांत खेळत्या पैशाबाबतची आपली परिस्थिति इतकी समाधानकारक राहिल की, हिंदुस्थान सरकारास नवीन कर्ज काढण्याची आवश्यकता मुळांचे भासणार नाही, इतकंच नव्हे तर ग्रेट ब्रिटनमधल्या जुन्या कर्जाची फेडदेखील आपण सहज करून टाकू ” असे विधान सर जेम्स थ्रिग ह्यांनी लेजिस्लेटिव्ह असंब्लीत निश्चून केले होते. असे असतां, २३ टक्के व्याजाच्या १२ कोटी रुपयांच्या नव्या सरकारी कर्जाची जाहिरात अचानक फडकलेली पाहून लोकांस आश्चर्य वाटले असेल. बाजारांत विपुल पैसा पडून आहे आणि सरकारी कर्जरोख्यांस—विशेषतः मध्यम प्रकारच्या मुदतीच्या रोख्यांस—विलक्षण मागणी आहे. या कारणाने ३३ टक्कांच्या प्रामिसरी नोटांचा भावहि चढला आहे आणि बँकांस व विमा मंडळ्यांस फालतू पैसा गुंतवण्यास साधन उरले नाही. अशा स्थितीत नव्या सरकारी कर्जाचे पैशाच्या बाजारांत स्वागत व्हावे आणि ते सबंद तात्काळ उचलले जावे ह्यांत कांहींच आश्चर्य नाही. सरकारी कर्ज रोख्यांवरील व्याजाचा दर २३ टक्कांवर उतरावा हा योग्य अपूर्व आहे, यांत शंका नाही आणि आर्थिक मंदी कोणत्या मर्यादेपर्यंत गेली आहे ह्याचे नवे कर्ज हे उत्कृष्ट निदर्शक आहे. पैशाच्या बाजारास आणि बँकांस नवीन कर्जरोखे उपलब्ध करून सहाय देण्याचे कार्य नवीन सरकारी कर्जांमुळे होणार आहे ह्यांत शंका नाही. हिंदुस्थान सरकारास पैशाची तात्पुरती तंगी भासत असल्याने त्यांनी नवीन कर्ज उभारण्याचे ठरवले असले पाहिजे असा तर्क आहे. कर्जावरील व्याजाचा दर आणि त्याची १९४८-५२ ही परत फेडीची मुदत पैशाच्या बाजाराची प्रचलित स्थिति लक्षांत घेऊनच सरकारने निश्चित केली आहे. ३३ टक्कांच्या प्रामिसरी नोटेचा भाव ९९ रु. १२ आण्यांपर्यंत कांहीं काळ गेला ह्यावरून खेळत्या पैशाचा पुरवठा आणि कर्जरोख्यांची लोकांची मागणी ह्याबाबत आज काय अवस्था आहे ह्याची चांगली कल्पना येते.

उच्च शिक्षणाची सोय आणि विद्यार्थ्यांची वाढती संख्या

विश्वविद्यालयांत देण्यांत येणारे शिक्षण व्यावहारिक उपयुक्ततेचें नाहीं व त्यामुळे सुशिक्षितांमध्ये बेकारी वाढत आहे, अशा आशयाची तक्रार हिंदुस्थानांत सर्वत्र ऐकूं येत आहे. विद्यार्थ्यांच्या वाढत्या संख्येबरोबर उद्योगधंद्यांची वाढ झाली नाहीं, तर विद्येच्या सांस्कृतिक उपयुक्ततेस प्रभावी होण्यास वावच मिळत नाहीं. खुद्द शिक्षणाचीहि समाधानकारक रीतीनें सोय होण्यास कठीण जातें. प्रत्येक विद्यालयांत ज्यास्तीत जास्त किती विद्यार्थ्यांची सोय होऊं शकेल याविषयी मर्यादा असल्यामुळे मागणी बरहुकूम नवीं विद्यालये स्थापन होत आहेत. समाजातील कांहीं विशिष्ट लोकांसच विश्वविद्यालयीन शिक्षण हौसेखातर घेणें परवडतें.

ग्रेट ब्रिटनमध्ये, १९२९ सालीं आपला सर्व वेळ शिकण्यांत खर्च करणारे ४४ हजार विद्यार्थी विश्वविद्यालयांच्या पटांवर होते. आज ही संख्या ५० हजारांवर गेली आहे. इतर देशांचे मानानें विश्वविद्यालयांत जाणाऱ्या विद्यार्थ्यांचें प्रमाण इंग्लंडांत ज्यास्त नसून उलट कमीच पडत आहे, हें खालील कोष्टक सांगेल:—

देश	विश्वविद्यालयांतील विद्यार्थी विद्यार्थ्यांचें एकूण लोकसंख्येशीं प्रमाण १ विद्यार्थी = किती लोकसंख्या ?
इंग्लंड	१,१४७
स्कॉटलंड	५००
स्वित्झरलंड	३८७
अमेरिका	१२५

अमेरिकेतील विद्यार्थ्यांमध्ये व्यवसायविषयक शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांचा भरणा विशेष आहे, हें लक्षांत ठेवण्यासारखें आहे.

इतर देशांत विश्वविद्यालयीन शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांची संख्या इंग्लंडचे मानानें ज्यास्त असली तरी सध्याची तशील सोय वाढत्या संख्येस पुरी पडणार नाहीं. विश्वविद्यालयांतील शिक्षकांवर शिक्षणाव्यतिरिक्त इतर कामाचा बराच बोजा असतो, तो हलका होणें अवश्य आहे. त्याचप्रमाणें, संशोधन ह्या नांवाखाली कांहींतरी किचकट विषयांत डोकें खुपसून त्यासंबंधाची माहिती प्रसिद्ध करणारास बढती देण्यापेक्षां ज्याचे योगानें विद्यार्थ्यांत स्फूर्ति उत्पन्न होते अशा शिक्षकांस योग्य पारितोषिक देण्यांत आलें पाहिजे. ग्रेट ब्रिटनमधील शैक्षणिक संस्थांसंबंधी रिपोर्ट सादर करणाऱ्या एका कमिटीची वरील मते हिंदुस्थानांतील शिक्षण तज्ञांनींही विचारांत घेण्याजोगी आहेत.

१९३४ सालअखेर सर्व हिंदी विश्वविद्यालयांत मिळून १,१३,३२८ विद्यार्थी शिकत होते, म्हणजे दर सव्वा तीन हजार लोकसंख्येत एक विद्यार्थी, असें प्रमाण पडलें. इतर देशांचे मानानें हें प्रमाण अत्यल्प असलें तरी सुशिक्षितांस स्वावलंबी होतां येणें अशक्य होऊं लागल्यानें व विश्वविद्यालयांत शिकण्याचें ध्येय नोकरी मिळणें एवढेंच असल्याकारणानें विद्यार्थ्यांची भरती त्यांचेच हिताची नाहीं, अशी परिस्थिति निर्माण झाली आहे. सुशिक्षितांमधील बेकारीची सरकारासहि जाणीव आहे, परंतु प्रत्यक्ष उपाय-योजनांचा अवलंब केव्हां होणार ? व्यवसायविषयक शिक्षणाची

योजना आंखण्यासाठी दोन ब्रिटिश तज्ञ लवकरच हिंदुस्थानांत दाखल होणार आहेत, असें समजतें. ही हिंदुस्थानांतली मामुली पद्धति आहे. हिंदी तज्ञांस हें काम करतां येणार नाहीं काय ? योजलेल्या चौकशीत निष्कारण कालक्षेप होऊन फलप्राप्ति कांहीं व्हावयाची नाहीं असें भविष्य वर्तवणारे लोक चूक करीत आहेत असें म्हणण्यास आधार नाहीं. शिवाय, शिक्षणक्रमांतील सुधारणे-बरोबरच औद्योगिक व व्यापारी प्रगतीचीहि तजवीज झाल्या-खेरीज हा प्रश्न सुटणें शक्य नाहीं, हें लक्षांत वाळगलें पाहिजे, तें वेगळेंच. तज्ञांनीं मागें हें सांगितलें आहे. ते पुन्हां तेंच सांगणार !

मुंबई सरकारचें १९३५-३६ चें दुरुस्त अंदाजपत्रक

मुंबई इलाख्याच्या गेल्या वर्षातील उत्पन्न खर्चाचा कच्चा अंदाज बजेट मांडतेवेळीं कायदेमंडळांस सादर करण्यांत येतो. नंतर कांहीं दिवसांनीं दुरुस्त अंदाज तयार होतो व वर्ष अखेर पके हिशेब तयार होतात. १९३५-३६ सालाबद्दलचे दुरुस्त आकडे आतां प्रसिद्ध झाले आहेत. वर्षाचे सुरवातीस सरकार-जवळ १ कोटी, ५६ लक्ष रुपये शिल्लक होते, त्यापैकी ७५ लक्ष रुपये दुष्काळ निवारण फंडाचे होते. वर्ष अखेर उत्पन्नांत २९ लक्ष रुपये तूट येईल असा अंदाज होता, परंतु ही तूट २ लाखां-वर जाणार नाहीं, अशी अपेक्षा आहे. जमीन महसूल व कालव्याच्या पाण्याबद्दलची पट्टी मिळून सुमारे २७ लक्ष रुपये कमी वसूल होतील परंतु इतर खात्यांचा वसूल वाढेल, असा हा अखेरचा अंदाज आहे. अंदाज पत्रकांतील अपेक्षेचे मानानें खर्च ५ लाखांनीं वाढलेला आढळेल. नवीन निर्माण केलेल्या वजनमापांच्या सात्याच्या व सुधारणा सात्याच्या कामा-मुळेही खर्चात वाढ होणार आहे.

एशियन पॉलिसी

म्हणजेच

आयुर्विमायाच्या निरनिराळ्या सर्वांस
सोयीस्कर योजना.

महाराष्ट्रांत ठिकठिकाणीं एजंट नेमावयाचे आहेत

धी एशियन अँशुरन्स कंपनी, लिमिटेड

एशियन बिल्डिंग : मुंबई नं. १

सहकारी चळवळ

इगतपुरी तालुका सहकारी परिषद

नाशिक को-ऑपरेटिव्ह इन्स्टिट्यूटचे विद्यमाने इगतपुरी येथे ता. १४ मे १९३६ रोजी दुपारी इगतपुरी तालुक्यांतील सहकारी सोसायट्यांची सहकारी परिषद मुंबई प्रॉव्हिन्शियल को-ऑपरेटिव्ह इन्स्टिट्यूटचे ऑनररी सेक्रेटरी श्री. राजत ह्यांचे अध्यक्षतेखाली भरली होती. स्वागतमंडळाचे अध्यक्ष श्री. व्ही. जी. तिडके ह्यांच्या प्रास्ताविक भाषणानंतर अध्यक्षांचे भाषण झाले. ते म्हणाले की, केवळ हलक्या व्याजाच्या दराने कर्ज मिळण्याची सोय होऊन शेतकऱ्यांचे भागत नाही. जुन्या कर्ज-फेडीची तजवीज, मालाच्या विक्रीची व्यवस्था, शेतीच्या धंद्याचे ज्ञान, ह्याबरोबरच काटकसर, प्रामाणिकपणा व परस्पर सहाय इत्यादि गुणांची आवश्यकता आहे. अंथरूण पाहून पाय पसरणे व सचोटीने वागणे अत्यंत जरूर आहे.

इगतपुरी तालुक्यांत ज्यास्त नवीन सोसायट्या स्थापन करण्याची आवश्यकता, सहकारी पद्धतीने मालाची विक्री करण्याबाबत योजना, पिण्याच्या पाण्याची सोय, प्रांतिक सहकारी बँकेने आपल्या कर्जावरील व्याजाचे दर उतरविण्याविषयी आग्रह, नाशिक जिल्हा लॅंड मॉर्गेंज बँकेने इगतपुरी तालुक्याकडे ज्यास्त लक्ष पुरविण्याविषयी विनंति इत्यादि संबंधी परिषदेने ठराव पास केले.

नाशिक जिल्हा इन्स्टिट्यूटचे चेअरमन रा. व. वंडेकर व सेक्रेटरी श्री. तिडके ह्यांनी आभार मानल्यावर परिषदेचे अधिवेशन संपले.

पुणे जिल्हा को. लॅंड मॉर्गेंज बँक, लि.

पुणे जिल्हा को-ऑपरेटिव्ह लॅंड मॉर्गेंज बँक लि. ही संस्था गेल्या साली को-ऑपरेटिव्ह सोसायटीज ॲक्टखाली नोंदण्यांत आली व तिने आपल्या कार्यास सप्टेंबर १९३५ मध्ये आरंभ केला. पहिले एक दोन महिने माहितीपत्रके व पोट नियम छापणे वगैरे प्राथमिक कामकाज करण्यांत गेले. कर्जाच्या अर्जाची चौकशी करण्यास आरंभ आक्टोबरच्या २० तारखेपासून करण्यांत आला. तारीख ३० एप्रिल १९३६ पर्यंत ८९ अर्जादारांच्या १,३८,६०० रुपयांच्या कर्जमागणीच्या अर्जांची चौकशी करण्यांत येऊन त्यापैकी २८ अर्ज मुंबई प्रॉव्हिन्शियल को-ऑपरेटिव्ह बँकेकडे मंजूरीकरिता पाठविण्यांत आले. त्यापैकी बहुतेक सर्व अर्ज मंजूर होऊन आलेले आहेत. चौकशीकरिता लागणारी योग्य ती कोष्टकवार माहिती अर्जादाराकडून त्वरित येत नसल्यामुळे चौकशीच्या कामांत बराच वेळ मोडतो असा अनुभव आहे. गेल्या आठवड्यापासून बँकेच्या लायक अर्जादारांस कर्ज वाटण्यास सुरवात केली आहे व या साल अखेर बऱ्याचशा इसमांस कर्ज वाटण्यांत येईल अशी अपेक्षा आहे.

ब्रिटिश धोरण-जकाती व स्वस्त पैसा

इंग्लंडचे फडनवीस, मि. नेव्हिल चेंबर्लिन, हे कॉमन्स सभेपुढे बजेट मांडतांना म्हणाले:—“ब्रिटिश प्रधानमंडळाच्या धोरणाची दोन मुख्य अंगे, बाहेरून येणाऱ्या मालावर बसविण्यांत आलेल्या जकाती आणि खेळत्या चलनाचा विपुल व स्वस्त पुरवठा ही आहेत आणि त्यांचे योगाने ब्रिटिश कारखाने व शेतीचा धंदा ह्यांस मजबुती प्राप्त झाली आहे.”

धी सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया लि०

कडून

हिंदुस्थानांतील प्रजेच्या हितासाठी अनेक नाविन्यपूर्ण उत्कृष्ट योजना.

होम सेव्हिंग खाते सोने विक्री खाते
५ तोळे व १० तोळे लगडी

चालू खाते सिफ डिपॉझिट व्हॉल्ट खाते विमा खाते

त्रैवार्षिक कॅश सर्टिफिकेट एक्झिक्यूटिव्ह आणि
खाते ट्रस्टी खाते

सविस्तर माहितीकरिता पत्रव्यवहार करा:—

स्वदेशप्रेमी लोकांनी स्वदेशी संस्थेला उत्तेजन देणे हे त्यांचे कर्तव्य आहे. जनतेची सेवा करणे हेच आमचे ध्येय आहे. वरील स्वदेशी संस्थेकडून मिळणाऱ्या फायद्याचा अनुभव प्रत्येकाने घ्यावा.

सो. न. पोचखानव ला,
मॅनेजिंग डायरेक्टर.

CONFIDENCE

is a worth-while asset in business building. The success that has attained Hindusthan's efforts to serve the public has its origin in public confidence, its

YEARS OF

Efficient Management, Fair Dealings, Prompt Settlement of Claims, Liberal Terms, Enterprize, Judicious Reserves, Sound Investments, Huge Assets and Useful Service

HAS CREATED

PUBLIC CONFIDENCE

The following figures will convince you :

NEW BUSINESS

This year 1934-35

Exceeds

2 CRORES & 50 LAKHS

BONUS

PER THOUSAND PER YEAR

On Endowment Rs. 23 On Whole Life Rs. 20

HINDUSTHAN

Co-operative Insurance Society, Ltd.

(ESTD. 1907)

Branches : Bombay, Madras, Delhi, Patna, Lahore, Lucknow, Dacca.

Offices : throughout India & the East.

S. C. MAJUMDAR, N. SARKAR,
MANAGER : Bombay Branch. | General Manager.

POONA OFFICE -- 180, Budhwar Peth.

आल्बर्टामधला आर्थिक प्रयोग

→:0:←

मि. आबरहार्ट यांची योजना

मनुष्य एखाद्या व्याधीनें त्रस्त झाला आणि तिच्यांतून मुक्त होण्याची आशा फारशी दिसत नसली तर तो वाटेल ते उपाय करून संकटांतून निसटण्यास उद्युक्त होतो, हा मानवी स्वभाव आहे. व्याधीनें गांजल्यामुळे मनुष्याची सारासार बुद्धि मंदावते आणि विचारशक्ती क्षीण होते व अज्ञान अथवा अंध्यावहारिक मार्गांचा अवलंब करण्यास तो तयार होतो. सामाजिक व आर्थिक दुःस्थितीत सांपडलेल्या जनसमूहाची मानसिक प्रवृत्ति ह्याच प्रकारची बनते. शारीरिक व कौटुंबिक आपत्तींमध्ये स्वभावतः सुविचारी असलेलीं माणसें देवी उपायांच्या मागे लागलेलीं आणि एरव्ही खुळखट समजल्या जाणाऱ्या इलाजांचा प्रयोग करून पहात असलेलीं आपणांस प्रत्यही आढळतात. शिकले सवरलेले लोक हतबुद्ध होऊन भलत्या सल्ल्या मार्गदर्शकांचे अनुयायित्व पत्करतात आणि तो दाखवील ती वाट चालू लागतात, ह्याचें रहस्य वरील उपपत्तीनें उकलण्यासारखें आहे. सामाजिक व आर्थिक दुःस्थितीवर नवीन व ज्याचा अनुभव नाही असा कोणी उपाय सांगितला असतां तो करून नशीबाची परीक्षा पहाण्यास माणसें उद्युक्त होतात, ह्याचें कारण, निराशेनें त्यांचीं मनें कुंठित झालेलीं असतात आणि आगींतून फोपाट्यांत पडण्याच्या शक्यतेनें निर्यंत्रित होण्यासारखी त्यांची बौद्धिक स्थिति नसते, हेंच मुख्यत्वे करून असते. आर्थिक व सामाजिक सुधारणेविषयींच्या भरमसाट योजनांस लोकांची मूळ संमति कित्येक वेळां मिळते, ह्याचें कोडे अशाच रीतीनें सोडवावे लागते. ह्या प्रकारच्या योजनांमध्ये मुळीच काहीं तथ्य नसतें असें नव्हे. पण त्यांचा अपेक्षित परिणाम घडून येईल किंवा कसें आणि त्यांच्या गुणाबरोबर दुर्गुणहि शिरतील किंवा काय ह्याचा जितका खोल विचार व्हावा तितका होत नाही. इतकेंच नव्हे, तर पूर्वकाळांत व अन्यत्र नियोजित उपाय निष्फळ किंवा अपायकारक ठरले ह्याची जाणीवहि सामान्य लोकांस असत नाही. कॅनडा देशांत आल्बर्टा ह्या नांवाच्या प्रांतांत आर्थिक दुःस्थितीवरच्या एका उपायाचा प्रयोग चालू आहे, त्याची माहिती वरील विवेचनाच्या दृष्टीनें बोधप्रद होईल. अनेक प्रांतांचें मिळून झालेले कॅनडा हें संघटित राष्ट्र आहे. हिंदुस्थानांत संघटित (फेडरल) राज्यपद्धति प्रस्थापित व्हावयाची आहे, त्याच प्रकारची राज्यघटना कॅनडामध्ये प्रचलित आहे. आल्बर्टा प्रांताची लोकसंख्या मुंबई किंवा कलकत्ता ह्या शहरांच्या लोकसंख्येपेक्षा कमी आहे. तथापि तो मुंबई किंवा बंगाल ह्यांसारखा कॅनडांतला निराळा व स्वतंत्र प्रांत आहे. प्रांतिक स्वायत्ततेची राज्यघटना तेथे अमलांत आहे, हें सांगायलास नकोच. सुमारे आठ महिन्यांमामें तेथे निवडणुकी झाल्या तेव्हां आर्थिक सुधारणावादी एका राजकीय पक्षास कल्पनेपेक्षा मोठा असा विजय मिळाला. त्या पक्षाचें धुरीणत्व मि. आबरहार्ट नांवाच्या सेवानिवृत्त शिक्षकास प्राप्त झाले असून निवडणुकीपूर्वी मोठी चळवळ करून आर्थिक सुधारणेच्या आपल्या एका योजनेस त्यानें बहुजन समाजाची संमति मिळवली. प्रचलित मंदीचें मुख्य कारण जनतेच्या हातांत खेळता पैसा नाही, हें असून सरकारनें चलनाचा पुरवठा प्रत्येक माणसास भरपूर होईल अशी तजवीज केल्यास उद्योगधंदे आणि व्यापार ह्यांची चलती सहज होईल ह्या कल्पनेचा जनक मेजर डग्लस या नांवाचा एक अमेरिकन ग्रंथ

कार आहे आणि त्याच्या योजनेची भवतिनभवति पुष्कळ झालेली आहे. मि. आबरहार्ट यानें ती कल्पना उचलली आणि आल्बर्टा प्रांतांत सत्ताधारी होण्यास जनतेनें आपणांस निवडून घेईल अशी तर वर्ष-दीड वर्षांच्या आंत आपण योग्य उपाय योजून आर्थिक मंदी दूर करूं असें अभिवचन देण्याचा सपाटा लावून लोकांचीं मनें आकर्षिलीं आणि त्यांचा पाठिंबा मिळवला. मेजर डग्लस ह्यांच्या देखरेखीखाली "सामाजिक उसनवारी"च्या, मि. आबरहार्ट ह्यांच्या, योजनेची अंमलबजावणी व्हावयाची होती. पण त्या गृहस्थानों ही जबाबदारी शिरावर घेण्याचें नाकारलें असल्याची बातमी काहीं दिवसांपूर्वी प्रसिद्ध झाली असून आल्बर्टा आणि कॅनडाचें मध्यवर्ती सरकार ह्यांचे दरम्यान तत्संबंधी कायदेशीरपणाविषयींच वाधा उपस्थित झाला आहे असें समजतें. ह्या अडचणांचे योगानें आबरहार्ट ह्यांचा प्रयोग नीट होतो किंवा नाही ह्याचीच शंका आहे.

मि. आबरहार्ट ह्यांच्या योजनेचा मुख्य विशेष आल्बर्टा प्रांताच्या प्रत्येक नागरिकास व्यवहारांत वापरण्यासाठी २५ डॉलर दर महिना मिळावे आणि सरकारनें बाजारभाव निश्चित करून ते स्थिर राखावे, हा आहे. नोटांसारखी, पण हाताहात न फिरणारी अशी सर्टिफिकेट सरकार काढणार आणि त्यांचा उपयोग वरील रकम खर्चण्यांत व्हावयाचा आहे. सर्टिफिकेटांचा उपयोग जनतेनें कपडे व खाण्याचे पदार्थ विकत घेण्यांत करावयाचा आहे. त्यांचे योगानें नागरिकांच्या मिळकतींत भर पडावयाची नाही व त्यांच्या मोबदला मामुली चलनहि मिळावयाचें नाही. सरकारनें लोकांस उसनवार दिलेल्या रकमा व्यापारी व्यवहारांवर पडती वसवून वसूल केल्या जातील, जनतेची विशेष गैरसोय व नुकसान न होतां ह्या मार्गानें सरकारी उत्पन्न जमा करतां येईल अशी मि. आबरहार्टची कल्पना आहे. तज्ञांचें मंडळ नेमून योग्य बाजारभाव वेळोवेळ निश्चित केले जातील आणि त्या बेतानें बाहेरून येणाऱ्या मालावर जकात आकारण्यांत येईल. सर्व प्रकारच्या उत्पादनावर सरकारची नजर राहिल आणि प्रांताचें आर्थिक जीवन सुरळीत चालण्यासाठी जरूर असलेले सर्व उपाय तेथे योजील. कॅनडाचें राष्ट्रीय चलन प्रांतिक सरकार तेवढे वापरील आणि जनतेचें चलनाचें काम आल्बर्टाच्या सर्टिफिकेटांनीं भागेल.

ह्या तऱ्हेची योजना कितीशी व्यावहारिक आहे याविषयी तिला सामान्यतः पाठिंबा देणारांमध्येहि साशंकपणा उत्पन्न होणें साहजिक आहे. त्याचप्रमाणें, ती कॅनडाच्या राज्यघटनेच्या कायद्याशी कित्येक बाबतींत विसंगत असल्याचाहि अभिप्राय व्यक्त करण्यांत आला आहे. आपली योजना सोपी व सुसाध्य असल्याची मि. आबरहार्ट ह्यांची भावना असली तरी तिचे योगानें आल्बर्टाच्या सामाजिक व आर्थिक जीवनांत गोंधळ माजून जाईल अशी भीति विचारी लोकांस वाटत आहे. व्यवहारांत खेळावयाच्या पैशाचा पुरवठा वचनचिह्न्यांचा प्रसार करून वाढविला असतां त्याबरोबर उद्योगधंदे आणि व्यापार ह्यांचें नियंत्रण करण्याची आवश्यकता उपस्थित होते आणि सोप्या दिसणाऱ्या सुधारणेच्या योजना गुंतागुंतीच्या व दूरगामी परिणाम घडवून आणणाऱ्या अशा ठरतात. कोणतेहि कार्य केवळ त्याच्या सद्देतूनून इष्ट मानतां येत नाही, आणि विशेषतः सामाजिक व राष्ट्रीय जीवनाच्या घटनेत फेरफार करावयाचे असतां त्यांचा व्यापक आणि व्यावहारिक बुद्धीनें विचार होणें अगत्याचें असतें. आल्बर्टा प्रांतांतला मि. आबरहार्ट ह्यांचा आर्थिक प्रयोग जगाच्या निरीक्षणाचा बोधकारक विषय बनला आहे ह्यांत आश्चर्य नाही. अगदीं अलीकडे प्रसिद्ध झालेल्या माहितीवरून असें समजतें कीं आल्बर्टांत जिचा प्रयोग व्हावयाचा ती योजना व्यावहारिक आहे किंवा नाही, ह्याची छाननी करण्याचें काम एका कमिशन-कडे सोपविलें जावें म्हणून तेथील कायदेमंडळानें विल मंजूर केलें आहे.

देवधर स्मारक फंड

मुंबई प्रांतिक सहकारी इन्स्टिट्यूटचे एक संस्थापक व कांहीं वर्षे अध्यक्ष आणि सहकारी चळवळीचे पुरस्कर्ते कै. श्री. गोपाळ कुण्ण देवधर ह्यांच्या स्मारकाच्या योजनेसंबंधाने इन्स्टिट्यूटच्या अध्यक्षांनी एक विनंतिपत्रक काढले आहे. स्मारक फंडाचा विनियोग करण्याचे काम इन्स्टिट्यूटचे अध्यक्ष, प्रांतिक सहकारी बँकेचे अध्यक्ष आणि सहकारी खात्याचे रजिस्ट्रार ह्यांच्या कमिटीकडे सोपविलेले आहे. एकाद्या जिल्ह्यांत एक हजारहून ज्यास्त रकम जमल्यास ती कमिटीच्या सल्याने त्याच जिल्ह्यांत सर्चली जाण्याच्या सदरहु जिल्ह्यास आग्रह धरतां येईल. श्री. देवधरांचे एक तैलचित्र मुंबई येथील विठ्ठलदास ठाकरसी मेमोरियल बिल्डिंगमध्ये लावून उरलेल्या रकमेचा विनियोग खालीलप्रमाणे करण्याची योजना आहे:—(१) इलाख्यांतील सर्वोत्कृष्ट शेतकी सोसायटीस दालीचे वार्षिक बक्षीस, (२) निवडक खेड्यांतून लहान ग्रंथालयांची स्थापना, (३) इन्स्टिट्यूटफे भरणान्या परीक्षांत पहिला नंबर येणारांस पारितोषिके, (४) निवडक खेडेगांवास प्रौढ शिक्षणाच्या साहित्याचा पुरवठा.

वरील योजनेमुळे सहकारी चळवळीच्या शैक्षणिक, सामाजिक व नीतिविषयक अंगोपांगांचा विकास होईल, असा भरंवसा आहे.

टाटा आयर्न अँड स्टील कंपनी

मार्च ३१, १९३६ अखेर संपणाऱ्या वर्षी जमशेदपूरच्या टाटा स्टील कंपनीस १,५८,०२,४९५ रु० नफा झाला. ९८ लक्ष रुपये घसारा म्हणून बाजूस ठेवले, ते वेगळेच. नोकर वर्गास बोनस देण्यासाठी १२ लक्ष रुपयांची तरतूद करण्यांत आली आहे. १९२१ नंतर सर्व तऱ्हेच्या भागांस डिव्हिडंड देण्याची सुस्थिति ह्या वर्षी पहिल्या प्रथमच उपस्थित झाली. विक्रीची किंमत कमी होऊनहि कंपनीस वरील प्रमाणे नफा झाला, हे विशेष होय. कंपनीने अहवालाचे साली अंतर्गत पट्टीच्या रूपाने ३५ लक्ष रुपये सरकारास दिले. आतांपर्यंत कोणत्याच वर्षी गेल्या वर्षाइतके उत्पादन झाले नव्हते.

कंपनी कायद्यामधील दुरुस्ती व औद्योगिक प्रगति

महाराष्ट्र चेंबर ऑफ कॉमर्सच्या दुसऱ्या त्रैमासिक सभेचे वेळी चेंबरचे अध्यक्ष श्री. वालचंद हिराचंद हे आपल्या भाषणांत म्हणाले:—

“कंपनी कायद्याच्या दुरुस्तीचे सरकारी विल असंबलीपुढे तिच्या गेल्या अधिवेशनांत मांडण्यांत आले. ह्या दुरुस्त विलाने मॅनेजिंग एजंटच्या सत्तेवर बरेच नियंत्रण बसणार आहे. हिंदुस्थानांत औद्योगिक प्रगति सत्वर झाली पाहिजे व ती सामुदायिक भांडवलाच्या मंडळ्यांचे योगानेच होऊ शकेल. मॅनेजिंग एजन्सी-इतके कंपन्या चालविण्यांत कार्यक्षम असे दुसरे कोणतेहि साधन नाही. कित्येक अर्दीनडीचे प्रसंगी मॅनेजिंग एजंटची पत मंडळीचे उपयोगी पडते. ग्रेट ब्रिटनमध्ये अपारिचित असलेल्या ह्या पद्धतीचा अंगीकार तेथील फर्मस हिंदुस्थानांत करीत आहेत. विल पास होण्यापूर्वी नेमले गेलेल्या मॅनेजिंग एजंटानी विलाचे कायद्यांत रूपांतर झाल्यावर वीस वर्षांचे आंत आपली जागा खाली करावी, ही विलांतील योजना सर्वस्वी अमान्य आहे, कारण त्यामुळे उभय पक्षांत करण्यांत आलेल्या हकांवर गदा येणार आहे.”

यंत्रसामुग्रीची हिंदुस्थानांत आयात

हिंदुस्थानांतील कारखान्यांत परदेशी यंत्रसामुग्री बसवून तिच्या सहायानेच उत्पादन करण्यांत येते; मोठ्या प्रमाणावर कामे देणारी यंत्रे हिंदुस्थानांत फारच थोडी तयार होतात. ह्या दृष्टीने, यंत्र सामुग्रीच्या आयातीमधील वाढ हे औद्योगिक प्रगतीचे चिन्ह समजले जाते. १९३४-३५ च्या मानाने १९३५-३६ साली एक कोटि ज्यास्त रुपयांची म्हणजे एकूण १३ कोटि ६८ लक्ष रुपये किंमतीची यंत्रे हिंदुस्थानांत उतरली. ह्या आयातीमधील प्रमुख देशांचा हिस्सा खालीलप्रमाणे आहे:—

देश	(लक्ष रु.)	
	यंत्रांच्या आयातीची किंमत	
	१९३४-३५	१९३५-३६
ग्रेट ब्रिटन	९१५	१२५
जर्मनी	१२६	१६४
अमेरिका	११४	११७
जपान	११	१७
बेल्जम	१६	१७

नुकसान भरपाई वावटच्या कायद्याची अंमलबजावणी

कारखान्यांतील कामगारास तो आपले काम करीत असतांना अपघात झाला व तो अपघात त्याच्या हलगर्जीपणामुळे झालेला नसला, तर त्यास अगर त्याच्या नातेवाईकांस अपघाताच्या स्वरूपाच्या मानाने नुकसान भरपाई मिळते. ही भरपाई कारखानदारांचे करवी करण्यांत येते. ह्या संबंदांत १९२३ साली कायदा पास झालेला आहे. १९३५ साली, पंगुत्वाच्या नुकसान भरपाई दाखल कामगारांस ८७,७३८ रुपये मिळाले. त्या पूर्वीच्या साली ७४,६७७ रुपये देवविले गेले होते. कामगारांस नुकसान भरपाई मिळवून देण्याची खटपट अहमदाबाद येथील टेस्कटाईल लेबर यूनियनलेरीज इतर मजुरांचे संघ करीत नाहीत, असा सरकारी अहवालांत उल्लेख आहे.

“ प्राविण्य ”

ह्या मासिकाचा मे महिन्याचा अंक प्रसिद्ध झाला आहे. प्रो. काळे ह्यांच्या ६१ व्या वाढदिवसानिमित्त झालेल्या समारंभाचे वेळी त्यांनी केलेल्या भाषणाचा सारांश अंकाचे सुरवातीस देण्यांत आला आहे. ‘ब्लड प्रेशर,’ ‘साखर व ती कशी तयार करतात’ ‘विम्याच्या धंद्याबाबत हिंदुवासीयांची काळजी’ इत्यादि लेख वाचनीय आहेत.

K. K. & Co.

Photographic Dealers
POONA.

The House for Quality goods at most reasonable prices.

K. M. BELSARE & Co.,

PLAIN & DECORATIVE FURNITURE

FOR

Home, School, College, Office etc. in
WOOD & IRON

Sadashiv, POONA 2

निवडक बाजारभाव

सरकारी कर्जरोखे

बँक रेट (२८ नोव्हेंबर १९३५ पासून)	३%
५% (१९४०-४३)	१११-१४
५% करमाफ लोन (१९४५-५५) ...	१२१-१
५% (१९३९-४४) लोन	१०९-७
४३% लांब मुदत (१९५५-६०) ...	११९-१२
४% १९६०-७०	११५-६
३३% बिनमुदत	९९-९३
३३% १९४७-५०	१०७-१२
४% १९४३	१११-१२

निमसरकारी रोखे

४% पोर्ट ट्रस्ट (विंगर गॅरंटी व लांब मुदत)	१०९-०
४% पोर्ट ट्रस्ट (गॅरंटी व तीन महिन्यांच्या नोटिशीने परत फेड)	१०७-०
४% मुंबई म्युनिसिपल (लांब मुदत) ...	१०८-८
४% मुंबई सिटी इंप्रूव्हमेंट ट्रस्ट बॉण्ड (७०वर्षे मुदत)	१०८-८
४% म्हैसूर कर्ज (१९५३-६३) ...	११०-६
५% म्हैसूर (१९५५)	१२३-०

मंडळ्यांचे भाग

बँका

बँक ऑफ इंडिया (भाग १०० चा, पैकी ५० रु. भरले व १०% डिव्हिडंड)	१२९-१२
बँक ऑफ बडोदा (१०० पैकी ५० रु. भरले व १०% डिव्हिडंड)	१०९-४
सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया (५० पैकी २५ रु. भरले व ६% डिव्हि.)	३४-६
इंपीरिअल बँक (५०० रु., १२% डिव्हि.)	१५५८-१२
रिझर्व्ह बँक (१०० रु.)	१३१-१२

रेल्वेज

दौंड-बारामती (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ५%)	९९-८
पाचोरा-जामनेर (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ६%)	९६-०
अहमदाबाद-प्रांतज (५०० रु. चा भाग, डिव्हि. ९३%)	८९२-८

वीज

बाँबे ट्रॅन्वे (ऑर्डि. भाग ५० रु. डिव्हि. १३%)	१५६-४
कराची (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ९%)	२२५-०
पुणे इलेक्ट्रिक (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ९%)	२३५-०
टाटा पॉवर (१,००० रु. ऑर्डि, डिव्हि. ५३%)	१५४६-४
टाटा पॉवर (१,००० रु. प्रेफरन्स, डिव्हि. ७३%)	१५७०-०

इतर

टाटा आयर्न (१५० रु. प. प्रेफरन्स डिव्हि. ६%)	१९९-४
टाटा आयर्न (१०० रु. डु. प्रेफरन्स, २२ रु. ८ आ.)	१७०-०
टाटा आयर्न (७५ रु. ऑर्डि.)	१६६-८
टाटा आयर्न (३० रु. डिफर्ड)	६४१-४

वेस्टर्न इंडिया

लाइफ इन्शुरन्स कंपनी लि.

स्थापना स. १९१३. मुख्य कचेरी-सातारा.

संपूर्ण स्वदेशी, अत्यंत सुदृढ, माफक हप्त्याची पहिली व पहिल्या प्रतीची महाराष्ट्रीय विमासंस्था.

बोनस { हयातीतील रु. ६०
त्रैवार्षिक { हयातीनंतरचे रु. ७५
दरहजारी

१९३५ मधील नवे काम ५१,५१,८९२ रु.

एकूण चालू काम २,५०,१५,०८२ रु.

एकूण जिंदगी ६१,६९,१६९ रु.

लाइफ फंड ५०,९९,४३९ रु.

एजन्सी व इतर माहितीसाठी पत्रव्यवहार करा.

दि बँक ऑफ महाराष्ट्र, लि.

लक्ष्मीरोड, पुणे

तारेचा पत्ता : MAHABANK : फोन नं. ५७२

अधिकृत भांडवल : : : १०,००,०००

विक्रीस काढलेले भांडवल : ५,००,०००

दर शेअरची किं. : रु. ५०

चालू ठेवी द. द. शेकडा ११ टक्के व्याजाने स्वीकारल्या जातात.

सेव्हिंग बँक ठेवीवर चेक स्वीकारून द. द. २१ टक्के व्याज दिले जाते.

मुदतीच्या ठेवी तीन महिन्यांपासून पांच वर्षांपर्यंत स्वीकारल्या जातात. व्याजाच्या दराबद्दल बँकेकडे चौकशी करावी.

कॅश, सोने, चांदी, माल, सरकारी कर्जरोखे किंवा व्यक्तिगत पतीवर रकमा दिल्या जातात.

कॅशक्रेडिट अगर ओव्हर ड्राफ्ट ह्यांवरही कर्जे दिली जातात.

चेक, बिले, ड्राफ्ट, हुंड्या, पेन्शन, बिले वगैरे वसूल करून दिली जातात.

कर्जरोख्यांची सुरेदीविकी व त्यावरील व्याज जमा करणे ही कामे केली जातात.

या बँकेवर सातेदाराने काढलेले चेक, सेंट्रल बँक, मुंबई कमिशनशिवाय वसूल करून देते. सात्यात भरलेले मुंबई बँकांवरील चेक कमिशनशिवाय वसूल केले जातात.

शेअर सुरेदीबद्दल व व्यवहाराच्या नियमांबद्दल बँकेकडे चौकशी करावी.

एम. व्ही. गोखले,
मॅनेजर.

“ दुसरें मूल्यमापन जाहीर झालें ”

स्थापनेपासूनच भागीदारांना ६ टक्के फायदा व विमोदारांस वाढता नफा वांटून जुन्या व स्थिर झालेल्या कंपन्यांस कठीण असें अपूर्व यश संपादन केलेली पहिलीच महाराष्ट्रीय विमा कंपनी:-

कॉमनवेल्थ विमा कंपनी लि., पुणे.

अध्यक्ष-श्री. न. चिं. केळकर, संचालक, केसरी

हयातीतील विम्यास } दुसऱ्या मूल्यमापनांत वांटलेला } हयातीनंतर विम्यास
३७॥ रु. } दर हजारी त्रैवार्षिक नफा } ४५ रु.

जास्त माहितीकरितां समक्ष भेटा अगर लिहा.

मॅनेजिंग एजन्ट्स.

“ अर्थ ” ग्रन्थमाला

व्यापार, उद्योगधंदे, शेती, सहकार, बँकिंग इत्यादि विषयांवरील सोपी व व्यावहारिक उपयुक्ततेची पुस्तके.

१ बँका आणि त्यांचे व्यवहार

२ रिझर्व्ह बँक

३ व्यापारी उलाढाली

वरील प्रत्येक पुस्तक लोकप्रिय झालें आहे.

किं. १ रु. (ट. स. निराळा)

व्यवस्थापक, 'अर्थ' ग्रन्थमाला, पुणे २.

दि डेक्कन पेपर मिल्स कंपनी, लिमिटेड.

रे पेपर मिल, मुंबवा, पुणे. पदमजी पेपर मिल, मुंबई.

पूर्वी आम्हांस लागणारा सर्व कागद आम्ही आपल्या देशांतच तयार करित होतो, आणि महाराष्ट्रातील कागदाचा धंदा सुप्रसिद्ध होता.

सध्यांच्या यांत्रिक युगांत, कागदाचे प्रकार आणि त्यांस असलेली मागणी विलक्षण वाढली असतां आम्हीं पूर्ण स्वदेशी कागदच कां वापरूं नये आणि आम्हांस सर्व स्वदेशी कागद कां पुरवतां येऊं नये!

ह्या प्रश्नांस, दि डेक्कन पेपर मिल्स कंपनीनें, अनेक प्रकारांचा व प्रतींचा कागद आपल्या कार्यक्षम कारखान्यांत तयार करून समाधानकारक उत्तर दिलें आहे.

तुम्हांस कसलाहि कागद पाहिजे असो, त्यासंबंधानें खालील पत्र्यावर चौकशी करून तो कागद घ्या.

८१५-१६ भवानी पेठ, पुणे.

अहमदाबाद हाऊस, बॅलर्ड एस्टेट, मुंबई.

न. वि. वडनेरकर

जव्हेरी आणि सराफ,
रविवार पेठ, सराफ
बझार, पुणे २.

आमच्याकडे सोने, चांदी व मोत्यांचा माल सारांचा मिळेल. तसेंच जुन्या जिनसा योग्य भावानें सरेदी केल्या जातात.

शुभकार्यांत भेट देण्याकरितां सोन्याचांदीच्या नमुनेदार व सुवक वस्तु मिळतील.

बंगाल

कोल सप्लाइंग फर्म

उत्तम दगडी कोळसा (बंगाल, सी.पी.)

आणि

कोक ह्यांचे व्यापारी

व

म्युनिसिपल, लोकलबोर्ड,

पी. डब्ल्यु. डी. (सरकारी) कॉन्ट्रॅक्टर्स

५११ बुधवार पेठ, पुणे शहर २.

तारेचा पत्ता:- व्यंकटेश. फोन नं. २७१

स्वदेशी

कापड म्हणजे काय !

(१) स्वदेशी व्यवस्था (२) स्वदेशी सूत (३) स्वदेशी मजुरी.

या तीन गोष्टी लक्षांत ठेवल्यानें स्वदेशीविद्दल तुमची फसवणूक होणार नाही.

हजारमालापासून सर्व प्रकारचे रेशमी, सुती व गरम कापड व टांचणीपासून सर्व प्रकारची स्टेशनरी वगैरे.

स्वदेशी माल मिळण्याचे खात्रीचा पुण्यातील एकच ठिकाण

स्वदेशी भांडार

लक्ष्मीरोड, पुणे २.

हे पत्र पुणे, पेठ भांबुडा घ. नं. ९३६१३ आर्यभूषण छापखान्यांत रा. अनंत विनायक पटवर्धन यांनी छापिलें, व रा. श्रीपाद वामन काळे, बी. ए., यांनी ' दुर्गाधवास, ' भांबुडा, घ. नं. ९२४/१३, पुणे शहर, येथे प्रसिद्ध केले.